

HISTORIA ECCLESIAE

Commemoratio

Bagosi József*

Budapest

Száz éve hunyt el Takács József (1833–1919), a mecénás református lelkész

A száz éve elhunyt Takács József református lelkipásztor hat évtizeden át szolgált Berettyószéplakon, és ott is halt meg 1919. március 8-án nyolcvanhat éves korában. Fekete obeliszk síremléke ott áll Berettyószéplak Zúgói temetőjében, és mellé helyezték nyugalomra gyermekeit is.¹ 1990 után a református széplakiak Uszkay Huba lelkipásztor szolgálati ideje alatt (1995–2006) emlékeztek meg róla sírjánál március 15-én, november 1-jén, halottak napján pedig szintén sírjánál emlékeztek és emlékeznek meg. Ezért legfőbb ideje, hogy felidézzük e szorgalmas, gyülekezetét és népét szerető lelkipásztor alakját.

Takács József 1859. április 7-én kezdte meg berettyószéplaki szolgálatát.² Tóth Lajos így emlékezik rá a *Berettyószéplak általános története különös tekintettel a református egyházra* (1959) című írásában:

* Bagosi József kulturális antropológus (Berettyószéplak, 1959) az ELTE-n szerzett diplomát. Kutatási területe a Berettyó-völgy etnobotanikája, népi orvoslása; Dobrudza interetnikus kapcsolata, népgyógyászata, etnobotanikája; Erdélyből kitelepült zsidók; a kairói magyarok és interetnikus kapcsolataik; kipszak törökök; zsidó–magyar–román interetnikus kapcsolat, a berettyószéplakról kitelepült zsidók identitástudata és vallása; lipovánok mindennapjai. *Legfontosabb írásai: Kertbarátok könyve* (Kriterion, Bukarest 1990), *Berettyószéplak (Suplacu de Barcău) helyneve*. (ELTE, Budapest 1998), Bagosi József: *Sok volt már a szenvedésből. Dóhpuszta monográfiája* (Europrint, Nagyvárad 2004), *Történeti antológia* (Nagyvárad 2005), *Hogy a templomnak legyen nyája I–II. Berettyószéplak monográfiája* (Europrint, Nagyvárad 2010), *Mert a határokat mozgatták. A Berettyószéplaki Református Egyházközség története* (Europrint, Nagyvárad 2012), „*Szent hitünkéről vallást tetünk...*” *A Berettyószéplaki Református Egyházközség monográfiája* (Europrint, Nagyvárad 2012), *Historia Domus. A katolikus egyház házi története* (Europrint, Nagyvárad 2012), *Múltunkban a jövőnk* (Europrint, Nagyvárad 2012), *Minden házban lakodalom. Berettyószéplak és környékének lakodalmi szokásai* (Europrint, Nagyvárad 2012).

¹ Gyermekeinek szép formájú és díszített öntöttvas emléktáblái közül az egyiket barbár vastolvajok lopták el, és csak a jó szándéknak köszönhető, hogy visszakerült az egyház tulajdonába.

² Meghívásának emléke fennmaradt Szilágyi Péter gondnok 1858–1859. évi számadásában. Ld. „Utiköltség t(ek)i(nte)tes Takács Jósef Ur Meghívásakor.” Berettyószéplaki Ref. EkhLvt. I/12. Számadáskönyv 1835–1994. Szilágyi Péter kurátor számadása az 1858–1859. évrre, p. 113.

„[...] Takács József Széplak történetébe három dologgal írta be a nevét. Az első az, hogy 1848-ban a szabadságharc alatt huszárőrmester volt; a második, hogy a templomot kívül-belül megújította saját költségén, és az egyháznak kegyzszereteket adományozott; a harmadik maradandó értéke pedig az volt, hogy égett és dolgozott példaadó módon ezért az egyházért. Amint az emberek említik, prédikációiban a 86 éves ősz prédikátor sokszor beszélt a népnek a szabadságharcról: »Fiaim, abban az időben így és így volt«. Ez élesztette a népben a szabadság eszméje iránti tüzet. Alacsony ember volt, aki maga iránt tiszteletet követelt. Amikor egy kicsi vagy nagy belépett irodájába, gyűrűkkel teleaggatott kezét kézcsókra nyújtotta. Tehát arisztokrata volt. Ugyanakkor ott volt a nép között állandóan, s osztozott sorsában. A nép szerette és tisztelte. 1896-ban melléje került tanítónak Kocsis József, aki szintén 60 évig volt egyházi szolga. E két személy törhetetlen szorgalma a református népet kötelességszerű hitéletre nevelte. Innen van, hogy a reformátusok egy része, ha megkondul a harang, ma is azonnal indul a templomba. Erkölszi tekintélyükkel a hitélet parancsolói voltak.”³

Tóth Lajos így ír még az 1848–49-es szabadságharcot megjárt lelkészeiről:

„Az 1848–49-es időkben, mint Vilmos huszárőrmester szolgált. 1909-ben a *Signum baboris fideliter peracti amorum*[ot] és 1912-ben a Koronás arany- és érdemkeresztet⁴ kapta kitüntetésül. Felesége Balog Juliánna volt. Két gyermekük ért felnőttkort: Lajos nagybocskói missziói lelkész és József h. árvaszéki elnök, aki 1938-ban halt meg. Közszeretben álló lelkész volt. 1912-ben a templomot és a tornyot saját költségén megújította. Ennek emlékére egy táblát is készíttetett érdemei felsorolására, s a szószékkal szembeni falon van. Jó lenne kivinni a portikusba.”⁵

A tábla ma már nincs a szószékkal szembeni falon, de még a portikusban sem. Majdnem száz évig emlékeztette a széplakiakat arra, hogy adakozzanak, mert a jókedvű adakozót szereti az Isten (vö. 1Kor 9,7). Pedig a nagy egyházi központokban van példa erre. Széplakon miért bűn emlékezni arra a lelkipásztorra, aki vagyont költötte Isten házára? A tábla ott porosodik a falnak támasztva a férfipadok mögött. Jó lenne, ha ismét méltó helyre kerülne, és példaként emlékeztetne arra az időre, amelyben a református lelkipásztor egyben mecénása volt nyájának.

Nehéz időben került Berettyószéplakra, fél évre az 1858. szeptember 8-án bekövetkezett nagy tűzvész után. Ekkor már folyamatban volt a templom és a lelkési lakás újjáépítése. Ahogy elfoglalta szolgálati helyét, máris hozzákezdett az építkezéshez. Dombi Erzsébet 1859. április 26-án tanúk előtt foglalta írásba,

³ Ld. Tóth Lajos: Berettyószéplak általános története különös tekintettel a református egyházra. [Közölte Bagoi József.] In: *Tiszavirág* V. (1996), 20., októberi különszám.

⁴ Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1912. 04. 11. (10. ülés) 23.: Javaslat a Koronás Arany Érdemkereszt adományozására Takács József berettyószéplaki református lelkész részére.

⁵ Tóth Lajos: *i. m.* 23.

hogy az egyház részére 52 forint és 30 krajcár adományt hagy a szerencsétlenné lett templom javára. Az adománylevél szövege a következő:

„Alábbírt Sulyos betegségemben lévén ’s felgyógyulásommal sem remélem, most tiszta öntudatommal ’s ép elmével férjem Domokos Jánosnál lévő 52 f 30 kros váltó czédulába a’ Széplaki szerencsétlenné lett Templomnak hagyományozom, ’s ezennel át vallom olyformán hogy azt jelen rendelkezésem után azonnal rajta bé hajthassa melly összegről még azon esetben is ha az Úr Isten fel gyógyítana az Szent egyház részére lemondok, – annál inkább is mint hogy férjem engem a legnagyobb nyomoromban el hagyott ’s reám leg kevesebb gondját sem fordított.”⁶

1860-ban már Takács József lelkész úr idejéből maradt fenn egy lista, amely azon személyek nevét tartalmazza, akikre adót vetett ki az egyház.⁷ Takács József vette a fáradságot, és összeszámolta a befolyt összeget: 1171 osztrák értékű forintot gyűjtött. 268-an adakoztak a fennmaradt lista alapján.

Amint azt Tóth Lajos is lejegyezte, szívvel-lélekkel és anyagi áldozatvállalással járult hozzá a munkálatok véghezviteléhez. Annyi mindent tett a széplaki reformátusokért. Szintén Tóth Lajos írta róla:

„Alighogy idekerült Takács József, első dolga volt 1865-ben a vadházások megfenyítése. Ennek az lett az eredménye, hogy a község vadházásai azonnal vagy elváltak, vagy összeesküdtek.”⁸

Halottak napi megemlékezők és Bede Ferenc lelképásztor Takács József sírjánál (2007)

⁶ Berettyószéplaki Ref. EkhLvt. II/49. Dombi Erzsébet 52 forint és 30 krajcár adománya a szerencsétlenné lett templom javára, 1859.

⁷ Berettyószéplaki Ref. EkhLvt. II/50. A templom építésére kivetett adók névjegyzéke, 1860.

⁸ Tóth Lajos: *i. m.* 2.

Adalékok a berettyószéplaki református anyaegyház történetéhez 1896–1918 címmel megírta gyülekezetének első történetét,⁹ amelyet a továbbiakban közlünk. Feleségével, Balogh Juliánnával iskolaalapot hozott létre 200 koronával. A házasulandóktól sajátos adót szedett be, és ezzel is gyarapította az egyház vagyónát. Életben tartotta a magyar nép múltját. Emlékezett azokra, és meg is emlékezett róluk, akikkel együtt harcolt az osztrákok ellen. Történeteit, elbeszéléseit sajnos senki nem jegyezte le. Amikor Székely Sándort temette, aki lovász volt az 1848–49-es szabadságharcokban, és együtt harcolt lelkipásztorával, illő módon búcsúzott harcostársától. Ma már nem tudjuk, hol nyugszik a lovászlegény, aki gyerekként ment harcba a magyar nép szabadságáért.

Találékony ember volt, ugyanis új adónemet vezetett be az egyházközségbe: a „vőlegényadót”. Szabó József gondolok 1872/3. évi számadása szerint „Kandó István vőlegénytől” 1 osztrák értékű forintot vettek be ilyen címen.¹⁰ Amint az egy későbbi gondnoki számadásból kitűnik, a „vőlegényadó” a tűz elleni biztosítás célját szolgálta:

„Az Egyházi épületek tűzelleni biztosítása czéjlaból a’ Vőlegények által következő öszegek fizetettek be a’ Lelkészi Hivatalba 1878 apr 23-tól 1880-ig.”¹¹

⁹ Takács József: *Adalékok a berettyószéplaki református anyaegyház történetéhez 1896–1918*. [kézirat]. A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, I. 8. c. 1.

¹⁰ Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. I/12. Számadáskönyv 1835–1994. V. Szabó József gondnok számadása az 1872/3. évrre, p. 247.

¹¹ Ld. Számadáskönyv 1835–1994., p. 282. A 13 név mellett a gondnok 1–1 forint összeget jegyzett be. A vőlegények nevei a következők: Herczeg Sándor, Domokos Pál, Szilágyi Mihály, Magyar János, Kun Ferenc, Domokos Bálint, Sallai Sándor, Bagosi Lajos, Gy. Szabó Bálint, Székely Ferenc, F. Magyar Mihály, Guti Lajos, Kósa Pál. Az számadásban azt is olvashatjuk, hogy Takács József lelkész 1879. január 2-án összesen 8,37 forintot fizette be a pesti biztosító intézetnek, s ennek postaköltsége 11 krajcár volt. 1880-ban még elpostázott 3,36 forintot, amelynek költsége 5 krajcár volt. Ugyancsak ő összesítette táblázatban az 1880. dec. 9-től 1883. jan. 1-ig befolyt „vőlegényadókat”. Ld. Számadáskönyv 1835–1994., p. 292.

Számadása lelkész Takács Józsefnek az általa kezelt „Vőlegény” pénzekről 1880. dec. 9-től 1883-ik év január 1ső napjáig					
Bevétel					
Sorszám	Vőlegény neve	Fizetés for	Sorszám	Vőlegény neve	Fizetés for
1.	Magyar János öz	1	11.	Szabó János	1
2.	Szabó Bálint	1	12.	Tót Lajos	1
3.	Székely János	1	13.	Jakab Sándor	1
4.	Veres Imre	1	14.	Végh Mihály	1
5.	Gecző Bálint	1	15.	Jóra (?) Albert	1
6.	Kovács András	1	16.	Bódis György	1
7.	Z. Dombi Mihály	1	17.	Medve György	1
8.	Búzás Mihály	1	18.	Guti Károly	1
9.	Kocsis József	1	19.	Mólnár András	1
10.	Magyar József	1			

Az 1883–84. esztendőben 26 vőlegénytől szedték be az 1 forintos tűzvédelmi adót,¹² majd 1888 és 1890 között Takács József 29 házasulandó nevét örököltette meg, akiktől 29 forintot szedett be.¹³

A továbbiakban Takács József *Adalékok a berettyószéplaki református anyaegyház történetéhez* című írását közöljük.

Az 1868-ban készült szószék, amelyet Végh János, Juhász István, Lengyel Dániel, Bányai Mihály, Kacsza Péter, Balogh Lajos, néhai Magyar Borbála első férje készíttetett 400 forintos költséggel.

¹² Név szerint a következők voltak: Csapó János, Ozsváth Lajos, Bagosi József, Deák András, ifj. Kálmán Mihály, Jég Ferenc, Mózes György, Dombi József, Helmezy József, S. Herczeg József, K. Helmezy József, Lippai Bálint, Jakab Ferenc, ifj. Vági János, Menyhárt György, id. Kálmán Mihály, Mártonfy Mihály, özv. Béres József, Helmezy János, Torkos Pál, Kálnoky Tamás, Papp Sándor, Herczeg Sándor, Gódza Lajos, özv. Helmezy Lajos, Juhász Ferencz. Ld. Számadáskönyv 1835–1994. Magyar Gábor gondnok számadása 1883. január 21-től 1889. január 21-ig, p. 297–298.

¹³ „Vőlegény által fizetett összeg/ft és pedig a’ következő Vőlegények által: 1. Medve György, 2. Diósadi Sándor, 3. Nagy Ferenc, 4. Takács Mihály, 5. Demeter Pál, 6. özv. Szabó Ferenc, 7. Gecző Bálint, 8. Diósadi Josef, 9. Kis Sándor, 10. Kándó Ferenc, 11. Varga Sándor, 12. Orbán László, 13. Dombi Lajos, 14. özv. Biró Zsigmond, 15. Herczeg Mihály, 16. Debreczeni Bálint, 17. Végh Bálint, 18. özv. Dombi Ferenc, 18. Péter Mihály, 20. Bede Ferenc, 21. Gutí János, 22. Czeiner Emil, 23. Deák Ferenc, 24. özv. Dombi József, 25. Nemes János, 26. Kólya Mihály, 27. György Antal, 28. Bódis Bálint, 29. Herczeg Pál – által”. Ld. Számadáskönyv 1835–1994.

Takács József:
Adalékok a berettyószéplaki református anyaegyház történetéhez

I.

Az anyakönyveken, gondnoki számadási könyvön és presbiteri végzések könyvén kívül más kútfő nem állván rendelkezésemre, csak azokból tudtam össze-szedni a következőket.

Az 1751-ben készült anyakönyv első lapján ez van írva:

Ezen album készítettett a Széplaki ref[orma]ta szent Ecclesia számára avégre, hogy lenne

Marticula,

melyben a megkereszteltetett kisdedeknek nevek, a Házasulandó Személyeknek, a megholt Szentek, Poenitensek, alamisnálkodó hívek etc, etc. beíratatnak. Készítettett pedig ezen könyv néhai b. e. nemzetes és vitézlő Szentsimoni Ferenc (aki N. Bihar vármegyében fő Comissarius volt) elmaradott özvegye nemes és nemzetes Borbély Kata asszony és Becs. Karácson Mihály költségeken, akkori prédikátor tiszteletes tudós Szathmári Orbán Sámuel industriája által. Oskolamester akkor volt Mezei György. Tanítványai 32-en voltak, Kovács István főbíró-ságában. Ecclesia kurátorai pedig voltanak Kovács István és Dombi István. Compingálta Debreczeni Compactor nemzetes Kazai György.

Anno Domini 1751. 22 – augusztus.

Az egyház prédikátorai voltak:

Békéssy Gergely ab anno 1739;

Samuele Orbán Szathmári par annos septem;

Samuele Kállai par annos q̄unque;

Andrea Pap par annos septem;

Stephanus Földesi par annos duos;

Paulo Lévai Eötvös par annos duos;

Paulo Komáromi par annos duos;

Francisco Molnár par annos duos;

Josepho Marossy par annos unum;

Johannes Sz. Miklósi ab anno 1776 usque 1786.

Martinus Báthori 1787. 88. 89. 90;

Samuel Kassai p. 20 annos 1790–1810;

Stephanus Rázsó ab anno 1811 ad 1820;

Stephanus Bartha ab anno 1821 ad 1835 d 11 marc;

Stephanus Szőke ab anno 1835 ad 1857 d 11 novemb;

Takács József 1859 ápr. 7-től.

Lelkész Takács József kezére fizetett „Vőlegény pénzek” kimutatása 1888. január 3-tól 1890. február 20-ig, p. 329.

Így Békéssy prédikátorságában még anyakönyv sem létezett.

Tanítók voltak: Mezei György, Kovács István régibb időben.¹⁴ A 30-as¹⁵ évektől pedig Lengyel Dániel, Sallai János, Lovas Dániel, Bertók János, Nagy Balázs, Etei János, Péczeli Pál, Kása Imre, Kecskés János, Szabó Sámuel, Szabó Gyula, Szondi János, Várkonyi László, Kiss Sándor, Végh László, Sass József (1872–1895), Veres Berta, Beksi Zita, Fóris Berta, Nagy István.

A keresztelési anyakönyvben az látható, hogy 1751-től 1801-ig csak a megkeresztelt gyermek apjának neve van feljegyezve, több helyen a gyermeknek nincs név adva eképen: kereszteltem Sánta Mihály fiát, vagy kis fiacskáját vagy ilyen bejegyzés megesett N. N. fattyú fiát.

A 26-ik lapon van feljegyezve 1785-ről ez:

„N. B. die 10 Juli hujus anni publikáltatott Ó Felsége azon kegyelmes intimatuma ebben a Helységben, hogy sem a papok a keresztelésért fizetést ne kívánjanak, sem pedig az adófizető nép adni ne tartozzon.”

Ugyanazon lapon van felírva:

„Apr. 19. itten kezdettek pénzt venni ismét a keresztelésért, J királyunk megengedvén.”

A 86-ik lapon többek közt ez áll 1768-ról:

„Ad scandala emitenda: »a fonókázás és a fonókáztatás, mely szerint vagy sok leányok magokban vagy legényekkel együtt csoportoznak sok helytelenséggel, 12 pálca büntetése alatt tilalmaztatik. Megengedvén azonban egy-két fonónak szabados és botránkozás nélkül való egybegyűlése.«”

Belhivatalnokok fizetése volt 1835-ben fixum: Búza tisztán megszelelve 80 köből, az Ecclesia rendes vékájával mely 40 iccsé. – 350 v. ft. 12 öl színfa és földék a lelkésznek. – Ezen fizetésen kívül adatott a tanítónak búza 40 köből, pénz 175 frt, és 6 öl fa.

Ezen fizetésre nézve a gondnoki számadás könyvében ez áll:

„1846–7 évben a belső személyek minden fizetések, jelesül a búza is a városházánál egybegyűltek által épen felére vágatván. [...] 1853–4-ben 60 köből búzára, 105 forint o[sztrák] értékben] és 6 öl fára leszállított. És így 5 esztendő alatt Szőke István prédikátortól 200 k. búza 875 váltóforint és 30 öl színfa lett elvonva. És ezt az akkori egyházi felsőség szembehunyva nézte el s csak egy krt. sem fizettetett vissza a megkárosított lelkésznek a tőle jogtalanul elvett javadalomból. És még ahelyett, hogy az eredeti fizetést állította volna vissza, megegyeztetette az akkori Esperes a lelkészt – presszióval – az egyházzal, hogy új fizetést állapítottak meg, és pedig így: 60 k. búza, 105 forint osztrák értékben és 6 öl fa. Így a széplaki hajdani II-ik osztályú papi fizetés, ad gloriam az akkori egyházi felsőségnek le lett devalválva III-ad osztályú fizetésre.”

Sokszor hallottam panaszkodni néhai Szőke István özvegyét, hogy mily furfanggal vitte keresztül az akkori Esperes a papi fizetés leszállítását, megcsonkítását. Elpanaszolta, hogy amikor [az] Esperes, aki kiszállott Széplakra az ügyet

¹⁴ Értsd: a 18. század második fele.

¹⁵ Az 1830-as évek.

elintézendő, ahelyett, hogy igazságosan és törvényesen járt volna el az ügyben, ahelyett, hogy a papi fizetést a régire állította volna vissza, belegyeztette presz-szióval az ő férjét a semmit vissza nem követelésbe és a leszállítva megállapított új papi fizetésbe. És még hozzá az Esperes a búsongó papnak és síró családjának: bár kezemben a brachiális végzés, de mégis jobb a békesség.

Ki volt az a nemes lelkű Esperes, akit áldottak azon kenyerek nagy részétől megfosztatott papi család tagjai, és áldanak fogytig minden széplaki papok és tanítók, hogy megengedte, vagy elnézte, vagy tán akarta is a belhivatalnokok fizetésének nagymérvű megcsonkítását, megmondta azt a panaszló özvegy nekem, de én ide nem írom ki, csak azt mondom, fenn van időt múltó szelleme műveiben.

A széplaki református egyházat nagy veszély érte 1858. szeptember 8-án, amikor délután temploma, tornya, papi lakja leégett és harangjai a tűzben részben elolvadtak. Az akkori buzgó és erélyes Előjáróság mindent elkövetett, hogy még azon évben a papi lak cseréppel befedtetett, s egy 5 mázsás harang öntetett. 1860 végén pedig a templom kelet felé kitoldatván teljesen felépítetett. 1864-

ben egy 10 mázsás harang öntetett. 1886-ban a faiskola helyrehozott. 1894-ben pedig egy, a mostani kor-nak megfelelő szép leányiskola lett építve. Mindez a hívekre lett kivetés útján eszközöltetve, egy pár egy-egy száz forintra menő adomány volt, amely segítette az egyházat az építkezésben.

Templomunk számára 1868-ban Végh János, Juhász István, Lengyel Dániel, Bányai Mihály, Kacsá Péter, Balogh Lajos, néhai Magyar Borbála első férje készíttetett egy 400 forint-ba került szép szószéket önkölt-ségükön. 1874-ben özvegy Péterffy Józsefné Nagy Mária asszony ké-szíttetett 800 forintért egy 8 változa-tú orgonát templomunkban. 1888-ban meg özv. Péterffy Lajosné Barta Mária, özv. Fényes Lajosné Vajda Mária és Kalotay Viktorné Veres Berta 40 forint értékű bár-sonyterítőt ajándékoztak az úrasztalára, amelyet remekül kihímezett Fóris Berta tanítónő. Az úrasztali kendők közül egyikre ez van írva:

Az egyházközség úrasztali pohara
1770-ből

„Lápossy Lajos és Détései Zsuzsanna.”

A szent poharak közt egynek ez a körirata: „T Szénás József úr özvegye Terjényi Rebeka adta a széplaki ref[orm]ta Eccl. 1770”. Másiknak fenekén csak „Z. J.” betű van. Harmadiknak címirata ez: „A széplaki ev. ref. egyház részére adományozta Guthy Paula 1895.” Mind a három pohár ezüstből van.

A nagy cinkannán kívül ezek olvashatók: „Bályoki Szénás Heléna kisasszony adta ezt a kannát a széplaki ref. egyház számára 1770”.

A lelkek száma 1891-iki népszámlálás szerint 1103. Iskolakötelesek száma 145, kiket egy fi és egy leánytanító vezet és tanít a fi és leányiskolában.

A széplaki ev. ref. anyaegyháznak fiókegyházai: Baromlak, Verzár, Várvíz, Közepes, Almaszeg, Fekete Erdő, Almaszegi Huta, Dólya pusztá, Rózsás major ahol 60–70 ref. lélek van.

Széplak községben az 1891-iki népszámlálás szerint van:

Ev. református: 1103.

Római katolikus: 119.

Görög katolikus: 284.

Izraelita: 124.

Ágostai hitvallású: 2.

Összesen: 1632.

Mint azt sok öregtől hallottam, a mostani Széplaknak egykor Kőre Széplak volt a neve, talán azért, mert most a hajdani Széplak a mostani Kőre nevezetű részén feküdt volna a Réz-hegység tövében. De erről semmi bizonyosat nem olvastam.

Jelenleg 3 keresztény felekezet van Széplakon, amely felekezet lelkészei tanítói egymással keresztényi jó békességben élnek, mint szinte a felekezetek tagjai is. Van kis izraelita imaház is.

Van Széplaknak orvosa, gyógyszerháza, postája, távírdája, Olvasó Egylete, Olvasó köre, Takarékpénztára, Nőegylete, virágzó kereskedése, jó búza-termő földje, nagy területű hegységei, melyeken a filoxéra pusztítása előtt kitűnő jó borok termettek. Népét a békés együttlakozáson kívül szorgalom, értelmesség, józan élet, takarékoság, vallásosság és jó erkölcs ékesítik.

Az Istennek áldása legyen Széplak községen és az abban virágzó ev. ref. szent egyházon mindörökké! Amen.

Megírtam ezeket a Millenniumra Széplakon, 1896. február hóban

Takács József
ev. református lelkész
1859 óta református lelkész,
a Koronás Arany Érdemkereszt tulajdonosa

II.

Folytatás 1896-tól 1918-ig

Jelenlegi lelkész Takács József született Bihar megyében Szalárdon, ottani lelkész Takács Dániel és szentgáli Meszlényi Zsófia szülöktől 1833. május 7-én. Berettyószéplaki lelkésszé választatott 1859. január 23-án. Hivatali állását elfoglalta 1859. április 7-én. Ezen időtől fogva már 59-ik éve, hogy a berettyószéplaki ref. egyházban lelképásztori hivatalát végzi. 1909 óta káplánok által segítette magát, de akik szabadságot nyervén eltávoztak az egyházból, vagy gyengélkedvén a lelkész öreg letére is ifjúi szónoki hanggal, jó kedvvel, ifjúi erővel végzi mind a templomi szolgálatokat, mind egyéb lelkészi funkciókat. Ő 1848–49-ben mint Vilmos huszár-örmester 9 hónapon át fegyverrel védte a szorongatott magyar haza szabadságát, mint ilyen nyugdíjban levő honvéd, havi 18 korona nyugdíjat élvez. 1909-ben Őfelsége néhai I. Ferenc József által a „Signum labori fideliter peracti XXXX annorum” és 1912-ben a Koronás Arany Érdemkereszttel lett kitüntetve. Nevezett lelkész 1912-ben 2000 korona ajándékából a rossz karban levő templomot kívül-belül és a tornyot teljesen renováltatta. Az úrasztalához egy ezüst tányért készíttetett 100 korona értékben, melynek körirata ez: „Takács József ref. lelkész és neje Balogh Julianna emlékére.” Megjegyzendő, hogy a templom stukatúrjának elkészítési költségéhez Vályi Sándor jelenlegi presbiter 600 koronával járult.

A berettyószéplaki református templom 1874-ben készült 8 változatú orgonája. Felirata: „Ezen Orgonát Isten Ditsőségére készíttette özv. Péterffy Józsefné született Nagy Mária asszony a maga költségén.”

Az úrasztali két alpakka-ezüst, 5–6 liter űrtartalmú kannát készíttetett önköltségén 300 korona értékben Herczeg Lajos, akkori presbiter és neje Bódizs Erzsébet. Egy úrasztali ezüst poharat készíttetek 200 korona értékben jelenlegi lelkész fiai: Takács Lajos¹⁶ nagybocksói ref. lelkész¹⁷ és Takács József zilahi tisz-

¹⁶ Takács József fia, Takács Lajos Érsemjén volt helyettes lelkész, amikor 1890. február 19-én a máramarosszigeti egyházközségi tanács őt választotta meg az egyházközség segéd- és missziói lelkészévé a nyolc pályázó közül. 1891-től 1903. február 17-ig az egyházközségi tanács jegyzője volt. Ettől kezdve a Nagybocksói Missziós Központ lelképásztora. 1945. november 2-án hunyt el 84 esztendőskorában, és november 4-én helyezték örök nyugalomra a máramarosszigeti református temetőben. Takács Lajos kéziratós önéletrajzát az OSZK kéziratára őrzi.

¹⁷ A megemlékezés szerzője 1999. február 3-án írt levelet Sípós Istvánnak, a Nagybányai Református Egyházmegye esperesének, és kezdeményezte a Takács Lajos lelképásztorról való megemlékezést, amely meg is történt 1999. január 19-én. Ezen Balaskó Vilmos (Szalacs, 1914 – Máramarossziget, 2004), Balaskó Nándor szobrászművész testvére, nyugalmazott lelképásztor mondott beszédet, akit 1958-ban az érmihályfalvi csoport perében ítélték halálra koholt vádak alapján, de testvére közbenjárására ítéletét életfogytiglani börtönbüntetésre módosították, és 1964-ben szabadult általános amnesztiával. A negyvenes évek elején Balaskó Vilmos segédlelkész volt a máramarosszigeti gyülekezetben, és jó kapcsolatban, barátságban volt az akkor már idős nyugdíjas lelkészszel, Takács Lajossal. *Emlékezés néhai Takács Lajos volt nagybocksói református missziói lelképásztorról* címmel idézte fel Takács Lajos alakját:

„Lajos bácsi sokszor bejött szórakozás céljából a lelkészi irodába, s ha a főnököm nem volt bent, sokáig elbeszélgettem velem. Beszélt sokat az életéről, leginkább a jóízű szórakozásairól. Valami okból megkedvelt, és szerette volna, ha utódja lehetnék a nagybocksói gyönyörű kis parókián. Többször hazakísértem, és olyankor mindig behívott a szép lakásába, ahol megmutogatta a zeneszerszámait, főleg egy szép kivitelű, nagyon régi harmóniumot, amelyen az ő mondása szerint még a gazdag Mihályi család leánytagjai tanultak játszani, kottát gyakorolni. Mikor megnősültem, és feleségül vettem egy általa gyermekkorától ismert és kedvelt tanítónőt, aki kiváló orgonista kántor lett, és sokszor helyettesítette a gyülekezet kántorát, akkor a mi kedves Lajos bácsink, nagyon olcsón, majdnem ajándékba nekünk adta a szinte műemléknek számító régi harmóniumot házasságunk emlékére, több kis prelúdium könyvecskével. A harmónium ma is jó állapotban van és működik mint családunk, gyermekeink megbecsült tárgya. Ezek a mi személyes emlékeink Lajos bácsival kapcsolatban.

Takács Lajos öreg korában is jól öltözött, ízléses, jó kedélyű férfi volt, Sziget város jellegzetes személye, alakja. A régi divat szerint mindig keménygallérral, kemény kézelővel, mandzsettával járt, amelyben értékes csillogó gombok voltak. Amint a későbbiekből kiderül, valószínűleg vendéglőkbe járt kosztolni. Ahol megjelent, mindenütt szívesen látták a jó kedélyű és bizonyára legalább is eleinte jól fizető vendéget. Szeretett szórakozni, és fiatalkori mulatozásairól kedélyesen és dicsekedve mesélt öregkorában. Jó megjelenése és tekintélye mögött a korábbi gazdagsága állott. Ez persze nem a szegényes, de tekintélyes nagybocksói missziói parókiájából eredt. Jól meggon- dolva okosan házasodott.

A feleségével, Ilonka néniel szép vagyont kaptak állítólag. A részleteket itt most már nem ismerjük, de volt egy szép magas polgári lakásuk a Szél utcában. Az utca frontján két hatalmas szoba, jól berendezve, az egyik szobában kizárólag a Lajos bácsi zeneszerszámai. Tovább az épületben konyha és egyebek. Az udvarban külön lakás. Hanem Lajos bácsi a szórakozásaival, költekezéseivel hamar megapasztotta a vagyont, a közismert legnagyobb költekezéseivel egy arasznyi nagyságú könyvecskének a kiadásával. Úgy látszik, hogy ez az Ilonka néni hiúságának is tett. A könyv fedőlapján egy fénykép látszik. Ilonka néni egy karosszékben ül, fején kocsagtollas magas női sapka, mellette Lajos bácsi áll, palástba teljes papi díszben. A könyv nagybetűs címe: *Lobogó lángok fakadtak Takács Lajos nagybocksói református missziói lelkész és neje lelkéből, Máramarosból.*

teletbeli főszolgabíró. Keresztelő ezüst kannát és tálalt készíttettek 200 korona értékben Magyar János akkori presbiter és neje Herczeg Erzsébet. A betegeknel kiszolgáltató úrvacsoraasztal alkalmára az Elekes család egy kis ezüst

Az idős Takács József

kelyhet és hozzávaló kis ezüst tányért készíttettek 100 korona értékben. A templomban egy berakott szép kerek asztalt készíttettek Salánki Mihály presbiter neje, Dombi Zsuzsanna 200 korona értékben.

A kisebbik harangokat a háború céljaira 1917-ben elrekvirálták, az ára „Harangalap” címen takarékpénztárba van elhelyezve.

Lelkész és neje által „Iskola-alap” létesített 200 koronával. Takarékpénztárba van elhelyezve. Létesített „Egyházfenntartó alap” és „Dalárda alap”. Templomunk és a templomtér vasráccsal körülkerített, amely tér szép virágos kert és „Erzsébet liget”¹⁸ néven gyönyörűsége az egyháznak.

E kerthez a most már szépen díszlő 50–60 szál fenyőt Takács Lajos nagybocskói lelkész ajándékozta. Ugyancsak oda a szélen utak szegélyül több szekér fagyal és egyéb díszcserjéket méltóságos gróf Károlyi Imre

Belül a könyvben az első lapon a román királyi himnusz van magyar fordításban. Lehetséges, hogy Lajos bácsi fordította, bár nem tudni, hogy mennyire ismerte a nyelvet. Tovább a Lajos bácsi versei következnek, amelyekre már nem emlékszem. E könyvecskével egy érmelléki falu lelkészi irodájának poros irattárában is találkoztam, ami annak a bizonyítéka, hogy azt megküldte valószínűleg a nagyváradi egyházkerület minden gyülekezetének. Ez csak a Lajos bácsi dicsőségét, hírnevét növelte, anyagilag teljes volt a veszteség. A vagyon megfogyatkozása miatt Ilonka néni összekulönbözött férjével, az én időmben már külön éltek: Ilonka néni befészkelte magát az udvari lakásba, és nem törődött többé Lajos báccsal.

Takács Lajos missziói munkássága nagy területre terjedt ki. Nagybocskótól Felsővisóig, sőt azon túl Borsáig. A máramarosszigeti gyülekezet nem gondolhatta a szétszórtan élő református híveket, így szükségessé vált a nagybocskói missziói központ létesítése, amely a két világháború között valamennyire be is töltötte feladatát. Azonban az anyagiakkal mindig baj volt. A szigeti lelkész fenntartására volt egy régi fejedelmi Sóalapítvány, amelyet a szigeti kamarai sóhivatalnak kellett kiszolgáltatnia. Lajos bácsi mindig küzdött a lelképásztorral, hogy a Sóalapítványból neki is juttasson, mert abból Bocskónak is jár. Küzdelme hiábavaló volt, csak a két lelkész között rontotta a kapcsolatot. Aztán a hazával együtt elveszett a Sóalapítvány is. A második világháború után pedig siralmas sorsra jutott a bocskói szép kis templom és parókia.

Lajos bácsi sírját a református temetőben egy befelé fordított régi sírkő jelezte, felirat nélkül. Ezt nekem az akkori temetőőr mutatta meg.

M[áramaros]sziget, 1999. I. 19. Balaskó Vilmos nyugalmazott lelkész”

¹⁸ Az Erzsébet liget megnevezés azt jelzi, hogy a templomkertet Erzsébet királyné emlékére alakították ki.

úr ajándékozott.¹⁹ Tornyunkra 1000 korona értékben új toronyóra készítettet közadakozás útján.

Tanerők 1896 óta: Kocsis József orgonista-kántor, jelenlegi igazgató-tanító és presbitériumi jegyző, Fazekas Eszter, Jakó Vilmos, Szöllőssy Erzsébet, Ebergényi Irén, Nagy Irma. Jelenleg 3 iskola van, melyből a legújabbnak építése a háborús viszonyok miatt be nem fejeztetett, azonban az áldott béke eljövetelevel azonnal el fog készíttetni. Jelenleg 3 tanerő van: egy fi, két nő.

Községünknek van temetkezési segélyegylete virágzó állapotban, amelyet Takács József lelkész alapított, aki annak elnöke, valamint az „Olvasóegylet” és a Takarékpénztár igazgatóságának is elnöke. Az egyháznak van 6 hold földje egy tagban. Községünknek van faiskolája, amelyet Kocsis József ref. tanító kezel. 20 esztendő alatt szépen fejlődött a község, lakosai vagyonban és építkezésben előhaladtak.

A község lakosai között felekezeti különbség nélkül egyetértés és béke honol. Széplak közből következő idevaló születésű nevezetesebb egyének díszei a művelt világnak: Szőke Pál református lelkész, Péterffy Lajos református lelkész, Takács Lajos református lelkész, Miron Lajos római katolikus lelkész, ifj. Germán Péter görög katolikus lelkész, Lengyel Pál református lelkész, Dr. Ebergényi László ügyvéd, Dr. Nits Dániel ügyvéd, Dr. Kalotay Viktor ügyvéd, Zoltán Gáspár, Balogh László, Steiner Béla bankigazgató, Dr. Steiner Móricz orvos, Kékessy István, Miron Mihály gyógyszerész, Dr. Tomm Béla orvos, Szenessy Zsigmond jegyző, Bányai Béla főfegyvernök, Lakatos László nagybirtokos és megyei virilista, Bányai Mihály gyógyszerész, Takács József tiszteletbeli főszolgabíró, Herczeg Károly pénzügyőri helyettes igazgató, Zoltán Károly tanárjelölt, Takács Imre kereskedelmi akadémikus, Lengyel Imre jogász, Nagy Lajos telekkönyvi hivatalnok, Nits Jakab kereskedő, Miron János kereskedő.

Takács József
1911-ben felállított epitáfiuma

¹⁹ Berettyószéplakon ma már senki nem emlékszik ezekre. A fenyőfákat néhány évvel ezelőtt vágták ki egy kertrendezés alkalmával.

Takács József és családja sírhelye a berettyószéplaki
Zúgói temetőben

Segédlelkészként működtek a széplaki református egyházban: Donáth László, Egei István, Elekes Gyula, Mohácsy József, Balogh Zoltán.

A berettyószéplaki ref. egyházat illető adatokat nagy gonddal összegyűjtve egybeállítottam, azokat részint betegségem, részint más akadályok miatt csak most küldhettem be a méltóságos Püspöki hivatalnak, amiért elnézést kér a 86-ik életéves lelkipásztor.

Aláíratott és hivatali pecséttel megerősítettett

Berettyószéplak 1918. július 2-án

Takács József
1859 óta református lelkész,
a Koronás Arany Érdemkereszt tulajdonosa

Felhasznált irodalom

Tóth Lajos: Berettyószéplak általános története különös tekintettel a református egyházra. In: *Tiszavirág* V. (1996), októberi különszám.

Levéltári források

- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. I./12. V. Szabó József Gondok Számadása (1863/64 és 1864/65), Curatori Számadás 1835-94.; p. 183.
- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. I./12. Számadása lelkész Takács Józsefnek az általa kezelt „Vőlegény” pénzekről 1880. dec. 9-től 1883-ik év január 1. napjáig. Számadáskönyv 1835–1994. p. 292.
- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. I./12. Számadáskönyv 1835–1994. Lelkész Takács József kezére fizetett „Vőlegény pénzek” kimutatása 1888. jan. 3-tól 1890. febr. 20-ig, p. 329.
- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. I./12. Számadáskönyv 1835–1994. Magyar Gábor gondnok számadása 1883. január 21-től 1889. január 21-ig, p. 297–298.
- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. I./12. Számadáskönyv 1835–1994. Szilágyi Péter kurátor számadása az 1858–1859. évre, p. 113.
- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. I./12. Számadáskönyv 1835–1994. V. Szabó József gondok számadása az 1863/64. és 1864/65. évre, p. 183. és 197.
- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. I./12. Számadáskönyv 1835–1994. V. Szabó József gondok számadása az 1872/3. évre, p. 247.
- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. II/49. Dombi Erzsébet 52 forint és 30 krajcár adománya a szerencsétlenné lett templom javára, 1859.
- Berettyószéplaki Ref. EhkLvt. II/50. A templom építésére kivetett adók névjegyzéke, 1860.
- Javaslat a Koronás Arany Érdemkereszt adományozására Takács József berettyószéplaki református lelkész részére. Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1912. ápr. 11. (10. ülés) 23.
- Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1912. 04. 11. (10. ülés) 23.: Javaslat a Koronás Arany Érdemkereszt adományozására Takács József berettyószéplaki református lelkész részére.
- Takács József: *Adalékok a berettyószéplaki református anyaegyház történetéhez 1896–1918*. [kézirat]. A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára [TtREL], I. 8. c. 1.

* * *

This publication commemorates József Takács, Reformed minister and patron of the Reformed congregation in Berettyószéplak (*Suplacu de Barcău*). The author of the article collected the memoirs of the Reformed ministers who followed József Takács in his congregation, as well as archival materials, oral memoirs and photographs.

Keywords: József Takács, Reformed minister, Berettyószéplak (*Suplacu de Barcău*).